

váltson át a tömegközlekedésre, gyaloglásra, kerékpározásra. Éppen hogy erről van szó. Váltanunk kell, de tudnunk kell, hogy ennek mi az ára, milyen következményekkel jár, és a tőlünk telhető módon föl kell ezekre készülnünk.

Az erkölcsi értékrend másik szélsőséges tartalma, ha önző módon csak a magam vagy az enyéim (akár szellemi, akár fizikai) boldogságát keresem, és a többieket kizsákmányolom, legyen az élő vagy élettelen társunk a világban. Ugy gondolom, mindnyájunk számára egyértelmű, hogy az ilyen erkölcsi beállítódás ellentétekhez, viszályokhoz, ökológiai katasztrófához vezet.

Az Élet él, és élni akar – mondta Ady, és ebbe most beleértem a saját életünket, a körülöttünk lévő élő és élettelen dolgokat is. Hagyjuk élni, vagy vegyük el? – ezt a döntést minden pillanatunkban meg kell hoznunk, egész életünk során. Nem eshetünk bele egyik végletbe sem, és ezt a mindennapok tapasztalatából tanulságként le kell szűrniük. Azt a következtetést is levonhatjuk azonban a gyakorlatból, hogy mivel a dolog természetéből eredően az önzésre nagyobb a hajlamunk (térben és időben egyszerűen hamarabb és erőteljesebben érzékeljük a saját testünket és gondolatainkat), az önzetlenségre jobban oda kell figyelniük. Minden pillanatunk egy az önzés és az önzetlenség közötti kompromisszumos döntés eredménye. Akár rutinosan, oda sem figyelve, akár vért verítékezve hozzuk meg ezeket a döntéseket, mindenképpen lelkiismeret, ezen belül értékrend, ezen belül elmélkedés szükséges hozzá. Ez a szellemi munka nem spórolható meg, nem szabad árukapcsolással adni-venni egymástól (pl. árukapcsolást fejez ki az az előítélet, amely szerint az elmélkedés csak a vallásos emberre jellemző), és nem kényszeríthető rá másokra, csak a tiszta érvelés módszere alkalmazható.

Az alapvető erkölcsi értékrendnek egyetemesnek, minden ember által elfogadhatónak kell lennie: ez egy „közös nevező”, ahogyan azt Bulányi Gyurka bácsitól hallhattuk. Ő a jézusi evangéliumok tanulmányozása során összegzett „három 'sz'-ben” látja a közös nevezőt: szelídség, szolgálat, szegénység – ami együtt is egy 'sz', a szeretet –, és úgy tudom, hozzávetve még a környezetvédelmet, mert arról közvetlenül nem szólnak az evangéliumok. Simonyi Gyuszi pár évvel ezelőtt úgy fogalmazott Ökológia és erőszakmentesség (Mit tehet a kisember?) című előadásában, hogy az ember erkölcsi értékrendjének három sarokköve van: igazságos elosztás, környezetvédelem és a tudatos népességszabályzás. Mindez gazdaságilag az ökoszociális piacgazdaság keretei között lenne (úgy vélem, itt a schumacheri közgazdaságtanra gondolt), és tömeges megvalósulása elvezetne a tartós, és akár az egész világra kiterjedő békéhez. Döry Pista pedig azt állította az Immanens etikában, hogy mindaz, amit itt elmondtam az értékrend tartalmával kapcsolatban, az a lét törvényeiből kikövetkeztethető. Szeretném még hozzátenni azt is, amit egykori kántorképzős hittantanárom mondott erről: Szeretet = akarom, hogy élj!

Erkölcsi érzék

Erkölcsi állapotomat az erkölcsi érzékemmel ítélem meg. Ez az érzék – vagyis hogy észreveszem: rossz fát, illetve jó fát tettem, teszok vagy fogok tenni a tűzre – lehet hosszantartó is, de lehet egy tudatalatti, villanásnyi megézés is. Ha az elsőről, a hosszabbikról van szó, akkor azt általában önvizsgálatnak, lelkiismeretvizsgálatnak szoktuk nevezni, ha rövidebb, ez az önmagunkról történő ítéletalkotás, akkor a jobbik énemről,

Isten szaváról, a bennünk lakó kisbíróról, a lelkiismeret megszólalásáról szoktunk beszélni.

Annál hamarabb tudom helyesen megállapítani az erkölcsi állapotomat, minél többet gyakorlom a lelkiismeret-vizsgálatot. Vagyis kialakul a rutinom gondolataim, szavaim és cselekedeteim megítélésében. Úgy is mondhatjuk: egyre gyakrabban szólal meg a lelkiismeretem. Ez két oldalról is veszélyt rejt magában. Egyrészt így az ember könnyen felszínessé válhat, „immunis” lesz a saját maga által kifejlesztett erős önkritikával szemben; másrészt ez a rutinos önkritika esetleg tartós és kóros büntudathoz, önmarcangoláshoz vezethet. Ezért akármilyen profi módon ítélem meg a saját, illetve mások cselekedeteit, a világban folyó történéseket, a hosszabb időt igénylő erkölcsi „érzéknek”, a lelkiismeret-vizsgálatnak is meg kell hogy legyen a helye az életben, azt is rendszeresen kell gyakorolnom.

Például itt van a multilevel-marketing cégek és biztosítók esete. Mondjuk, ha én környezettudatos vagyok, akkor úgy gondolom, nem állhatok be közéjük, hiszen ők azt várják ügynökeiktől, hogy megoldozzák a potenciális vevőt, és ha nincs szüksége a portékára, akkor kimutassák, hogy igenis, szüksége van rá. Sőt, ha megtudják, hogy az „áldozatnak” környezetvédelmi aggályai is vannak, akkor rövid úton kiderítik, hogy ez a legkörnyezetkímélőbb termék, a leginkább környezetbarát technikával eladva, és persze a legolcsóbb is. Mindezeket megfejelek a mesés jövedelem ígéretével, és szegény környezetvédelemre hajlamos gyese anyuka, ha nem gondolja át, ha nem tart lelkiismeret-vizsgálatot, hogy beleillik-e értékrendjébe ez a fajta tevékenység, hamarosan átlényegül a rokonait, barátait és ismerőseit szinte csak potenciális vevőkként kezelő ügynökké. Alkalmam volt megismerni „halászó” módszerüket, mert mint főállású anyát, engem is rendszeresen megkörnyékeztek ajánlataikkal.

Erkölcsi érzékünk kimunkálásához nagyban hozzásegítenek még családunk, baráti közösségünk tagjai, és ha van(nak), a lelki tanácsadó(i)nk. Ők mint referenciaszemélyek folyamatos visszajelzéseket adnak elveinkről és gyakorlatunkról.

A lelki élet alapvető eleme az elmélkedés

Az elmélkedés az erkölcsi értékrend és érzék, vagyis a lelkiismeret kialakításának és ápolásának elengedhetetlen, de nem egyedüli eszköze. Lehet egyedül és ketten, vagy több emberrel együtt végezni.

Két fő tartalmi része van:

1. *Lelkiismeret-vizsgálat*, amely a múlt tényeinek megállapításából, az ok-okozati összefüggések felderítéséből – lásd pszichoanalízis –, az eredménynek az értékrenddel történő egybevetéséből áll. Az önvizsgálatban segítenek az egyedül vagy lelki tanácsadóval, közösségben, esetleg könyv alapján készített lelkiismeret-vizsgálati szempontok, és az e szempontok alapján írt lelkítükör. Ez tulajdonképpen az életelmélkedésben felállított értékrendnek és a hozzá tartozó életfeladatoknak az aprópénzre váltása.

Mondok példaként néhány főbb szempontot, melyeket kedvükre és magunkra szabottan tovább lehet részletezni: Otthoni energiafogyasztás: – Fűtés – Víz – Melegvíz – Elektromos áram – Hulladék – Berendezés – Vásárlás – Munka – Közlekedés – Tanulás – Tanítás stb.

A szempontok alapján mindenki elkészítheti a maga részletes lelkítükörét. Például ilyen kérdések lehetnének benne: